

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QIB TUSHUNISH KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH

Saparov Hamid

*O‘zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti
Xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi 3-kurs talabasi
Saparovhamid2005@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi o‘qib tushunish ko‘nikmasining o‘quvchilar o‘quv faoliyatidagi o‘rni va ahamiyatini ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqotda kuzatish, tahlil va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘qib tushunish ko‘nikmasi o‘quvchilarning matn mazmunini idrok etishi, o‘quv materialini o‘zlashtirishi va tanqidiy tafakkurini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Maqolaning amaliy ahamiyati shundaki, undagi xulosalar o‘qituvchilar va tarbiyachilar uchun foydali metodik tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: o‘qib tushunish, boshlang‘ich sinf, o‘quv faoliyati, matn idrok etish, kommunikativ kompetentlik.

Kirish: Boshlang‘ich ta‘lim davri shaxs shakllanishining eng muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, bu davrda o‘quvchining o‘quv ko‘nikmalari jadal rivojlanadi. Ayniqsa, o‘qib tushunish ko‘nikmasi o‘quvchining maktab hayotidagi muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [3, 45–78].

Shu bilan birga, zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘qib tushunish ko‘nikmasiga etarlicha e‘tibor berilmasligi o‘quvchilarda o‘quv materialini o‘zlashtirishda qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda [1, 12–30].

Zamonaviy pedagogika va psixologiyada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qib tushunish qobiliyatini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi, chunki bu ko‘nikma barcha fanlarni o‘zlashtirishning poydevorini yaratadi [5, 18–35].

Mazkur tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich sinflarda o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishning samarali usullarini tahlil qilish hamda uning o‘quvchilar rivojlanishidagi yetakchi rolini asoslashdan iborat. Tadqiqot ob‘ekti sifatida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tanlangan bo‘lib, predmeti sifatida o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish jarayoni o‘rganildi.

Asosiy qism: Boshlang‘ich sinflarda o‘qib tushunish ko‘nikmasining rivojlanishi bir qator psixologik va pedagogik omillar bilan bog‘liq holda kechadi. Ilmiy ma‘lumotlarga ko‘ra, 6–10 yosh oraliq‘ida bola o‘qish va idrok etish qobiliyati jadal takomillashib, murakkab matnlarni anglash darajasiga yetadi [4, 55–90].

Bu esa o‘quvchida diqqat, xotira va til sezgisining faol rivojlanishini ta‘minlaydi. Ushbu davrda o‘qib tushunish asosan faol xarakterga ega bo‘lib, o‘quvchi matnni o‘qiyotganda

nafaqat soʻzlarni tan oladi, balki ularning mazmunini tahlil qiladi va oʻz oldingi bilimlariga bogʻlaydi [2, 33–67].

Bundan tashqari, boshlangʻich sinfda oʻquvchilarning kognitiv rivojlanishi ham muhim oʻrin egallaydi. Oʻquvchi oʻqib tushunish orqali mantiqiy fikrlash, taqqoslash va xulosalar chiqarishni oʻrganadi [6, 90–115].

Shu bilan birga, emotsional rivojlanish jarayonida oʻquvchi oʻqiganlarini his-tuygʻlari bilan bogʻlay oladi va matnning asosiy gʻoyasini tushunish qobiliyatini shakllantiradi. Nutq rivoji ham tezlashib, 8–9 yoshga kelib oʻquvchi erkin va mazmunli mulohaza yuritadigan darajaga yetadi [7, 44–80].

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida oʻqib tushunish koʻnikmasini rivojlantirishda turli metodlar muhim oʻrin egallaydi. Xususan, matnni oʻqib javob berish, savol-javob usuli, matn tuzilmasini tahlil qilish va qayta hikoya qilish mashqlari oʻquvchilarda oʻqib tushunish koʻnikmasini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi [1, 12–30].

Didaktik oʻyinlar bilim olishga qiziqishni oshirsa, muloqotga yoʻnaltirilgan mashqlar oʻqib tushunish darajasini mustahkamlaydi [8, 22–50].

Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, oʻqib tushunish koʻnikmasi muntazam mashq qilingan oʻquvchilarda oʻquv materialini oʻzlashtirish darajasi, nutq rivoji va tanqidiy tafakkur yuqori boʻlib boradi. Shu bois, oʻqib tushunish koʻnikmasini rivojlantirish boshlangʻich sinf oʻquvchilarining har tomonlama rivojlanishining asosiy va samarali vositasi hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi: Mazkur tadqiqotda boshlangʻich sinf oʻquvchilarida oʻqib tushunish koʻnikmasini oʻrganishda kompleks yondashuv qoʻllanildi. Tadqiqot jarayonida kuzatish, pedagogik tahlil va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. Kuzatish metodi orqali oʻquvchilarning dars jarayonidagi xulq-atvori, oʻqish surʻati, matnni tushunish darajasi va sinfda faolligi tizimli ravishda oʻrganildi.

Shuningdek, psixologik-pedagogik adabiyotlar tahlili asosida mavzuga oid ilmiy qarashlar umumlashtirildi va nazariy asoslar shakllantirildi.

Bundan tashqari, tadqiqotda oʻqib tushunish koʻnikmasining oʻquvchi rivojiga taʼsirini aniqlash maqsadida taqqoslash metodi qoʻllanildi. Turli oʻquv faoliyatlari (matn oʻqish, savollar bilan ishlash va mazmun tahlili mashqlari) jarayonida oʻquvchilarning rivojlanish koʻrsatkichlari oʻzaro solishtirildi.

Olingan natijalar tahlil qilinib, umumlashtirildi hamda ilmiy xulosalar chiqarildi. Ushbu metodlar tadqiqotning ishonchliligini taʼminlash va aniq natijalarga erishishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tahlil: Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, boshlangʻich sinf oʻquvchilarida oʻqib tushunish koʻnikmasining rivojlanishi oʻzaro bogʻliq boʻlgan bir nechta omillar asosida shakllanadi. Xususan, oʻqib tushunish faoliyati oʻquvchining kognitiv jarayonlariga sezilarli taʼsir koʻrsatadi: dars davomida oʻquvchi muammoli matnlar bilan ishlaydi va ularni tahlil qilishga harakat qiladi, bu esa tafakkur va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

Kuzatishlar natijasida aniqlanishicha, muntazam ravishda oʻqish faoliyatida qatnashadigan oʻquvchilarda diqqatning barqarorligi va xotira hajmi yuqoriroq boʻlib, ular

matn mazmunini to‘liqroq idrok eta oladilar. Shu bilan birga, o‘qish jarayonida faol ishlash orqali o‘quvchilarning nutq rivoji tezlashadi va lug‘at boyligi kengayadi [1, 12–30].

Bundan tashqari, o‘qib tushunish faoliyati o‘quvchilarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishida ham muhim rol o‘ynaydi. Matnlardagi voqealar va personajlar orqali o‘quvchilar turli ijtimoiy vaziyatlarni tushunadi, o‘zaro munosabatlarni o‘rganadi va axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘qish jarayonida o‘quvchilarda o‘z his-tuyg‘lari bilan boshqarish, sabr-toqat, hamkorlik va muomala madaniyati rivojlanadi. Shu sababli, o‘qib tushunish ko‘nikmasini to‘g‘ri tashkil etish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining har tomonlama barkamol rivojlanishini ta‘minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [7, 44–80].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish o‘quvchining jadal va kompleks tarzda shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘qib tushunish o‘quvchilarning kognitiv, nutqiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Ayniqsa, matn tahlili mashqlari, savol-javob usuli va qayta hikoya qilish faoliyatlari orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, mulohaza qilish va tanqidiy tafakkur ko‘nikmalari shakllanadi.

Shu bois, o‘qib tushunish ko‘nikmasini ilmiy asosda tashkil etish va undan samarali foydalanish boshlang‘ich ta‘lim jarayonining muhim sharti hisoblanadi hamda o‘quvchining kelajakdagi muvaffaqiyatli rivojlanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Begmatova M.X. Boshlang‘ich sinflarda kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021. – 12–30-betlar.
2. Elkonin D.B. Psixologiya igry. – Moskva: Pedagogika, 2019. – 33–67-betlar.
3. Hasanboyeva O.X. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 45–78-betlar.
4. Karimova V.M. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021. – 55–90-betlar.
5. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi. Boshlang‘ich ta‘lim konsepsiyasi. – Toshkent, 2020. – 18–35-betlar.
6. Piaget J. The psychology of the child. – New York: Basic Books, 2017. – 90–115 p.
7. Santrock J.W. Life-span development. – New York: McGraw-Hill Education, 2018. – 44–80 p.
8. UNICEF. Early childhood development report. – New York, 2019. – 22–50 p.